

Druhá světová válka a československý protifašistický odboj z pohledu veřejného mínění

Jan Červenka

Letos uplynulo šedesát let od konce druhé světové války a od osvobození naší země od německé okupace. V souvislosti s tímto výročím se konala celá řada akcí a objevilo se mnoho článků nebo televizních či rozhlasových pořadů, které připomínaly a rozebíraly události z jejího průběhu, klíčové vojenské operace, protifašistický odboj apod. Jak ale v současnosti s odstupem šesti desetiletí toto těžké období dějin, které mj. zásadním způsobem ovlivnilo vývoj celé druhé poloviny 20. století nejen u nás, vnímá česká veřejnost a kolik toho o něm ví? Alespoň částečnou odpověď na tuto otázku by mohly dát výsledky výzkumu, který v rámci svých pravidelných kontinuálních šetření realizovalo Centrum pro výzkum veřejného mínění SOU AV ČR v listopadu 2004¹ a ve kterém byly zahrnuty některé otázky týkající se druhé světové války a československého protifašistického odboje.

Úvodní otázka celého tematického bloku věnovaného druhé světové válce a protifašistickému odboji zjišťovala, zda si lidé myslí, že je potřebné připomínat události druhé světové války.

Tabulka 1: Je potřebné připomínat události II. světové války? (%)

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004
ano	73	80	76
ne	13	8	15
neví	14	12	9

Zdroj: IVVM/CVVM

Pozn.: Procenta ve sloupci.

Asi tři čtvrtiny dotázaných (viz tabulku 1) v šetření uvedly, že je potřebné připomínat druhou světovou válku a události z jejího průběhu, 15 % vyjádřilo názor opačný. Potřeba udržovat či posilovat historické vědomí ve vztahu k největšímu válečnému konfliktu v dějinách tak zůstává, alespoň v deklaratorní rovině, i šedesát let od jeho ukončení velmi silná. V porovnání s rokem 2000, kdy se stejná otázka objevila v tehdejší dubnovém šetření naposledy, sice poněkud vzrostl podíl respondentů, podle nichž připomínat události druhé světové války potřebné není, ale nejnovější výsledek se v podstatě příliš neliší od rozložení názorů, které bylo výzkumem zaznamenáno ještě o pět let dříve, v dubnu 1995.

Z podrobnější analýzy výsledků vyplynulo, že velmi významnými faktory, které diferencují pohled na výše zmíněnou otázku, jsou věk a v menší míře i vzdělání dotázaných. Mínění o potřebnosti připomínání druhé světové války výrazně posiluje s přibývajícím věkem. Zatímco ve skupině nejmladších respondentů ve věku 15 až 19 let byl podíl odpovídajících „ano“ jen o málo větší než polovina a podíl „ne“ se vyšplhal těsně nad hranici jedné čtvrtiny, mezi dotázanými, kteří již překročili šedesátku, si devět z deseti myslí, že druhou světovou válku je potřebné připomínat. Celkové rozložení názorů podle věkových kategorií zachycuje tabulka 2. Z hlediska vzdělání sdílají názor, že události druhé světové

¹ Šetření probíhalo ve dnech od 8. do 15. listopadu 2004 na reprezentativním souboru 1027 respondentů odpovídajícím složením z hlediska věku, pohlaví, vzdělání, velikosti místa bydliště a regionu struktury české populace ve věku od 15 let.

války je třeba připomínat, relativně častěji dotázaní s vysokoškolským diplomem. Podle stranických preferencí souhlas s myšlenkou o potřebnosti připomínání druhé světové války častěji vyjadřovali příznivci KSČM a KDU-ČSL, do čehož se ovšem promítá zejména vliv věku, protože obě tyto strany mají nadprůměrnou podporu právě mezi seniory.

Tabulka 2: Potřebnost připomínání událostí II. světové války podle věku (%)

	potřebné	nepotřebné	neví
15 až 19 let	55	26	19
20 až 29 let	66	18	16
30 až 44 let	77	16	7
45 až 59 let	82	11	7
60 a více let	90	9	1

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Pozn.: Procenta v řádku.

Dále se šetření zabývalo tím, zda se v současné době podle mínění veřejnosti události druhé světové války připomínají málo, dostatečně nebo příliš.

Tabulka 3: Jak se připomínají události II. světové války? (%)

	všichni	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více let
málo	43	23	35	40	46	59
dostatečně	42	53	46	45	43	32
příliš	6	8	8	5	5	4
neví	9	16	11	10	6	5

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Pozn.: Procenta ve sloupci.

Z výsledků vyplynulo (viz tabulku 3), že o málo více než dvě pětiny občanů se domnívají, že se události druhé světové války v současnosti připomínají málo, stejně velký podíl si myslí, že je to dostatečné, a 6 % v šetření uvedlo, že se události druhé světové války připomínají až příliš. Mínění, že druhá světová válka je v současnosti připomínána málo, přitom zastávají výrazně častěji ti, kdo již tehdy byli na světě (59 % respondentů ve věku 60 let a více), naopak řidčeji se stejné vyjádření objevovalo u dotázaných mladších třiceti let a zejména pak u teenagerů.

V další části se výzkum zaměřil na hodnocení významu našeho domácího i zahraničního odboje pro osvobození Československa.²

Tabulka 4a: Hodnocení významu čs. domácího odboje při osvobození Československa

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004
velmi významný	28	29	21
významný	39	38	47
málo významný	14	12	15
nevýznamný	2	3	2
neví	17	18	15

Zdroj: IVVM/CVVM

² Otázka: „Jak byste hodnotil význam československého domácího, východního a západního odboje pro osvobození Československa?“

Tabulka 4b: Hodnocení významu čs. východního odboje při osvobození Československa

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004
velmi významný	26	26	23
významný	41	39	47
málo významný	12	11	11
nevýznamný	1	3	1
neví	20	21	18

Zdroj: IVVM/CVVM

Tabulka 4c: Hodnocení významu čs. západního odboje při osvobození Československa

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004
velmi významný	27	29	25
významný	43	41	46
málo významný	10	8	9
nevýznamný	1	2	2
neví	19	20	18

Zdroj: IVVM/CVVM

Pozn.: V tabulkách 4a až 4c jsou procenta uvedena ve sloupci.

Jak je patrné z výsledků zachycených v tabulkách 4a až 4c, role čs. odboje při osvobození Československa, ať už odboje domácího nebo zahraničního na západě či východě, je hodnocena převážně jako významná. Celkově za „významný“ nebo dokonce „velmi významný“ označilo 71 % respondentů zahraniční odboj na západě, 70 % zahraniční odboj na východní frontě a 68 % odboj domácí. Porovnání s předchozími výzkumy ukazuje, že tyto souhrnné podíly se příliš nemění, i když dochází k určitému statisticky relevantnímu přesunu odpovědí z kategorie „velmi významný“ do kategorie „významný“. V případě čs. odboje bojujícího na východě pak oproti předchozím výzkumům samotný podíl odpovědí „významný“ vzrostl i na úkor jiných variant než jen „velmi významný“, takže celkový podíl těch, kdo jeho roli při osvobození Československa přikládají nějaký podstatný význam, mírně vzrostl.

Tabulka 5a: Hodnocení významu čs. domácího odboje při osvobození Československa podle věku

	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více let
velmi významný	12	17	18	27	26
významný	41	44	47	50	49
málo významný	8	15	17	12	19
nevýznamný	2	1	1	3	2
neví	37	23	17	8	4

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Tabulka 5b: Hodnocení významu čs. východního odboje při osvobození Československa podle věku

	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více let
velmi významný	11	18	19	28	32
významný	40	39	44	52	52
málo významný	8	13	15	8	10
nevýznamný	2	1	1	1	1
neví	39	29	21	11	5

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Tabulka 5c: Hodnocení významu čs. západního odboje při osvobození Československa podle věku

	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více let
velmi významný	16	20	24	29	31
významný	38	41	44	50	51
málo významný	5	8	10	9	10
nevýznamný	1	1	1	1	3
neví	40	30	21	11	5

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Pozn.: V tabulkách 5a až 5c jsou procenta uvedená ve sloupci.

Pokud výsledky šetření rozčleníme podle věku (viz tabulky 5a až 5c), vidíme, že u všech tří složek čs. odboje s klesajícím věkem rychle narůstá podíl odpovědí „neví“, který se mezi nejmladšími respondenty ve věku 15 až 19 let pohyboval vždy v rozmezí 37 – 40 %. Při eliminaci nerozhodných odpovědí se u domácího a západního čs. odboje neobjevily žádné statisticky významné diference mezi jednotlivými věkovými skupinami dotázaných, v případě východního odboje bylo hodnocení jeho významu relativně lepší mezi staršími respondenty z věkových kategorií nad 45 let.

Podobným způsobem jako hodnocení významu jednotlivých složek čs. odboje pro osvobození Československa byly v šetření dále zkoumány i názory na podíl jednotlivých armád hlavních spojenců protihitlerovské koalice - Sovětského svazu, Spojených států, Velké Británie a armády Svobodné Francie - na osvobození Evropy.

Tabulka 6a: Hodnocení významu americké armády při osvobození Evropy

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004
velmi významný	38	39	34
významný	45	42	49
málo významný	6	8	7
nevýznamný	1	1	1
neví	10	10	9

Zdroj: IVVM/CVVM

Tabulka 6b: Hodnocení významu britské armády při osvobození Evropy

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004
velmi významný	21	26	22
významný	49	42	50
málo významný	14	14	14
nevýznamný	2	4	2
neví	14	14	12

Zdroj: IVVM/CVVM

Tabulka 6c: Hodnocení významu francouzské armády při osvobození Evropy

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004
velmi významný	13	14	11
významný	36	33	38
málo významný	29	28	30
nevýznamný	5	7	6
neví	17	18	15

Zdroj: IVVM/CVVM

Tabulka 6d: Hodnocení významu sovětské armády při osvobození Evropy

	duben 1995	duben 2000	listopad 2004
velmi významný	57	56	51
významný	30	32	36
málo významný	2	2	3
nevýznamný	1	1	1
neví	10	9	9

Zdroj: IVVM/CVVM

Pozn.: V tabulkách 6a až 6d jsou procenta uvedena ve sloupci.

Výsledky výzkumu ukázaly (viz tabulky 6a až 6d), že čeští občané připisují největší význam při osvobození evropského kontinentu podílu sovětské armády, za kterou s určitým odstupem, byť se stále vysoce převažujícím hodnocením podílu na osvobození Evropy jako významného, následují armáda Spojených států a Velké Británie. Podíl jednotek Svobodné Francie na osvobození Evropy jako „velmi významný“ či „významný“ hodnotí necelá polovina dotázaných.

Tabulka 7a: Hodnocení významu americké armády při osvobození Evropy podle věku

	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více let
velmi významný	34	30	32	37	35
významný	37	51	53	49	51
málo významný	2	6	7	8	9
nevýznamný	2	1	0	1	1
neví	25	12	8	5	4

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Tabulka 7b: Hodnocení významu britské armády při osvobození Evropy podle věku

	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více let
velmi významný	20	17	18	27	26
významný	41	48	55	50	49
málo významný	7	16	13	14	16
nevýznamný	2	3	3	1	2
neví	30	16	11	8	7

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Tabulka 7c: Hodnocení významu francouzské armády při osvobození Evropy podle věku

	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více let
velmi významný	7	9	10	14	11
významný	33	37	40	37	39
málo významný	20	27	31	32	34
nevýznamný	5	8	6	6	6
neví	35	19	13	11	10

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Tabulka 7d: Hodnocení významu sovětské armády při osvobození Evropy podle věku

	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více let
velmi významný	33	40	51	56	63
významný	38	42	37	36	30
málo významný	5	3	4	3	3
nevýznamný	1	3	0	0	0
neví	23	12	8	5	4

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Pozn.: V tabulkách 7a až 7d jsou procenta uvedena ve sloupci.

Podobně jako u hodnocení významu čs. odboje pro osvobození Československa byl i u hodnocení podílu jednotlivých spojeneckých vojsk (viz tabulky 7a až 7d) zaznamenán velmi vysoký podíl nerozhodných odpovědí mezi mladými lidmi. Jinak se podle věku diferencovaly pouze názory na podíl sovětské armády při osvobození Evropy, který jako „velmi významný“ zdaleka nejčastěji hodnotili lidé starší 60 let. Hodnocení podílu sovětské, americké a v menší míře i britské armády se lišilo také v závislosti na politické orientaci respondentů. Zatímco roli americké a britské armády při osvobození Evropy za „velmi významnou“ označovali častěji příznivci ODS a naopak stoupcí KSČM relativně řidčeji, u hodnocení podílu sovětské armády tomu bylo zcela obráceně.

V další části se výzkum opět vrátil k čs. protifašistickému odboji. Pomocí dvou otevřených otázek, na něž každý respondent mohl uvést až tři různé odpovědi, které se při zpracování braly v potaz, šetření zkoumalo, zda lidé znají bitvy, operace či akce, do nichž se zapojili naši odbojáři,³ a zda znají nějaké konkrétní osobnosti z řad čs. protifašistického odboje.⁴

Pokud jde o konkrétní aktivity čs. odboje, 26 % dotázaných si na nic nevzpomnělo. Ostatní pak výrazně nejčastěji uváděli Karpatsko-dukelskou operaci, kterou mezi třemi možnostmi jmenovalo 47 % respondentů. Za ní následovaly letecká bitva o Anglii (23 %), obrana Sokolova (17 %), atentát na Heydricha (14 %), květnové povstání 1945 (10 %), Slovenské národní povstání a účast čs. letců při vyloštění v Normandii (po 9 %), boje v severní Africe, zejména pak Tobruk (5 %), účast našich letců v RAF obecně a jejich podíl na jiných operacích, než byla již uvedená letecká bitva o Anglii či letecká podpora vyloštění v Normandii (5 %), boje na východní frontě obecně nebo konkrétní akce v průběhu osvobození Ukrajiny, jako např. Kyjev či Bílá Cerkev (5 %), Ostravská operace (3 %), založení samostatné čs. jednotky v Buzuluku (3 %), nasazení čs. pozemních vojáků na západě, zejména při obléhání německé pevnosti v Dunkerque (2 %), partyzánské hnutí na okupovaném území (2 %), výsadky na okupovaném území, zpravodajská a jiná ilegální činnost atd.

³ Otázka: „Vzpomenete si v souvislosti s československým protifašistickým odbojem nebo československými vojáky v zahraničí na nějakou konkrétní bitvu, akci či operaci, které se zúčastnili?“

⁴ Otázka: „Vzpomenete si na některou z osobností československého domácího či zahraničního protifašistického odboje?“

Tabulka 8: Četnost uvedení některých operací čs. odboje podle věku (%)

	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více let
Dukla	28	35	49	50	58
Bitva o Anglii	19	21	23	23	27
Sokolovo	7	11	15	24	21
Atentát na Heydricha	15	12	14	14	15
Květnové povstání	6	4	10	14	10
Vylodění v Normandii	9	9	8	8	10
Slovenské národní povstání	7	5	8	8	17
Tobruk, Severní Afrika	2	3	5	6	5
Nezná žádnou operaci	39	38	27	22	15

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Tabulka 9: Četnost uvedení některých operací čs. odboje podle politické orientace (%)

	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS
Dukla	63	55	42	42
Bitva o Anglii	16	25	14	31
Sokolovo	29	17	19	13
Atentát na Heydricha	15	10	16	17
Květnové povstání	13	11	12	9
Vylodění v Normandii	12	10	8	11
Slovenské národní povstání	15	11	6	9
Tobruk, Severní Afrika	3	8	4	4
Nezná žádnou operaci	15	26	30	25

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Jak je patrné z tabulky 8 uvádějící podíly dotázaných, kteří zmínili mezi třemi možnostmi odpovědí právě příslušnou operaci nebo bitvu, v rozdělení podle věku, u akcí spojených s východní frontou (Karpatsko-dukelská operace, obrana Sokolova) se vliv věku projevuje mnohem výrazněji než u operací, které se týkaly západní fronty (letecká bitva o Anglii, vylodění v Normandii). To zřejmě souvisí s tím, že po roce 1989 se na rozdíl od předchozích desetiletí ve vztahu k druhé světové válce a čs. zahraničnímu odboji v médiích nebo i v umělecké tvorbě věnuje daleko větší pozornost západní frontě než událostem na východě. Díky tomu se nejmladší generace v těchto případech příliš neliší od starších spoluobčanů, ačkoli jinak je její povědomí o druhé světové válce a čs. odboji v průměru podstatně nižší. Podobně je tomu i v případě atentátu na Heydricha, jemuž byla i v posledním období věnována jistá pozornost. U Slovenského národního povstání, které uváděli výrazně častěji lidé starší 60 let, se může vedle určitého mediálního opomíjení po rozdělení Československa projevit i užší citové sepětí starších obyvatel s bývalou federací. Z tabulky 8 dále plyne, že podíl těch, kdo nevedli žádnou operaci, bitvu či akci čs. odboje za druhé světové války, zřetelně roste s klesajícím věkem a nejvyšší je u lidí ve věku do 30 let.

V případě Dukly a Sokolova na straně jedné a zejména letecké bitvy o Anglii na straně druhé se projevuje členění na východní a západní odboj i z hlediska politických preferencí (viz tabulku 9). Operace na východní frontě zmiňovali relativně častěji stoupenci KSČM, zatímco příznivci ODS nadprůměrně často zmiňovali leteckou bitvu o Británii.

Pokud jde o konkrétní účastníky protifašistického odboje, žádného z nich si nevybavilo 29 % dotázaných. Mezi mnoha jmenovanými osobnostmi se objevoval zdaleka nejčastěji generál Ludvík Svoboda (45 %), za nímž následovali dr.

Edvard Beneš (16 %), generál František Fajtl (11 %), Julius Fučík (7 %), kapitán Otakar Jaroš, Josef Gabčík a Jan Šverma (shodně po 6 %), Jan Masaryk a Jan Kubiš (po 4 %), generál Karel Klapálek, kapitán Ján Nálepka a generál Heliodor Píka (po 3 %) atd. Celkově se v odpovědích respondentů vyskytla více než stovka osobností patřících k domácímu či zahraničnímu odboji a čs. vojáků bojujících na západní nebo východní frontě.

Tabulka 10: Četnost uvedení nejčastěji jmenovaných osobností čs. odboje podle věku (%)

	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více let
Ludvík Svoboda	27	38	45	49	56
Edvard Beneš	16	10	19	14	19
František Fajtl	6	6	11	13	13
Julius Fučík	4	4	5	10	11
Otakar Jaroš	2	5	7	5	7
Josef Gabčík	7	3	4	7	11
Jan Šverma	2	2	3	8	10
Nezná žádnou osobnost	45	45	29	27	14

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Tabulka 11: Četnost uvedení nejčastěji jmenovaných osobností čs. odboje podle politické orientace (%)

	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS
Ludvík Svoboda	62	49	42	39
Edvard Beneš	6	19	17	18
František Fajtl	8	12	13	13
Julius Fučík	15	9	2	6
Otakar Jaroš	7	8	2	6
Josef Gabčík	9	7	6	8
Jan Šverma	13	7	10	3
Nezná žádnou osobnost	15	28	30	32

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Relativně nižší povědomí o druhé světové válce mezi mladšími lidmi se projevilo i u otázky týkající se osobností čs. odboje (viz tabulku 10). Podíl těch, kdo nikoho neznali nebo nevedli, byl výrazně vyšší mezi lidmi ve věku do 30 let. Z hlediska politické orientace se objevily rozdíly zejména u osobností z komunistického odboje a/nebo z východní fronty, které vesměs častěji zmiňovali lidé preferující KSČM. Ti naopak poněkud sporadičtěji uváděli osobnosti nekomunistického nebo západního odboje, jako např. Edvarda Beneše či generála Františka Fajtla.

Tabulka 12: Počet představitelů východního nebo komunistického odboje v odpovědích respondentů celkově a podle věku (%)

	celkem	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více
žádný	43	62	56	43	39	32
jeden	36	31	34	39	36	36
dva	16	5	9	16	19	22
tři	5	2	1	2	6	10

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Tabulka 13: Počet představitelů západního nebo nekomunistického odboje v odpovědích respondentů celkově a podle věku (%)

	celkem	15-19 let	20-29 let	30-44 let	45-59 let	60 a více
žádný	62	68	74	58	63	51
jeden	24	19	17	29	24	29
dva	12	11	8	11	10	16
tři	2	2	1	2	3	4

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Tabulka 14: Počet představitelů východního nebo komunistického odboje v odpovědích respondentů podle politické orientace (%)

	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS
žádný	24	40	48	51
jeden	39	34	35	33
dva	22	22	15	13
tři	15	4	2	3

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Tabulka 15: Počet představitelů západního nebo nekomunistického odboje v odpovědích respondentů podle politické orientace (%)

	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS
žádný	71	55	57	58
jeden	21	33	29	24
dva	6	9	13	14
tři	2	3	1	4

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

Pozn.: V tabulkách 12 až 15 jsou procenta uvedená ve sloupci.

Ještě názorněji jsou politicky a věkově určené rozdíly patrné v tabulkách 12 až 15, které ukazují, kolik představitelů východního či komunistického a naopak západního, nekomunistického odboje respondenti uvedli v rozdělení podle věku a politické orientace. Z hlediska věku se v případě východního nebo komunistického odboje (viz tabulku 12) projevují zřetelné rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi, přičemž s klesajícím věkem výrazně klesá frekvence výskytu jmen čs. vojáků bojujících na východní frontě či příslušníků komunistického odboje. U západního, respektive nekomunistického odboje (viz tabulku 13) je tentýž trend výrazně slabší, což je zjevný důsledek již dříve zmiňované skutečnosti, že pokud se v posledních letech věnovala druhé světové válce a čs. protifašistickému odboji nějaká pozornost, většinou směřovala k dění na západní frontě a k nekomunistickému odboji.

Z hlediska politické orientace je pak v rozčlenění odboje na východní či komunistický na straně jedné a západní či nekomunistický na straně druhé velmi zřetelný rozdíl mezi stoupenci KSČM a voliči jiných parlamentních stran, které jsou co do počtu svých příznivců v souboru dotázaných zastoupeny dostatečně na to, aby bylo možné je statisticky relevantním způsobem analyzovat (viz tabulky 14 a 15). Lidé preferující KSČM výrazně častěji než ostatní uváděli osobnosti z řad komunistického odboje či vojáků bojujících na východní frontě, v případě nekomunistického odboje a západní fronty tomu bylo naopak, i když rozdíl byl zde o něco menší, protože celkově stoupenci KSČM uváděli častěji a více nějaké konkrétní osobnosti spojené s odbojem, což je do jisté míry dáno i

tím, že věkovým složením je elektorát KSČM v průměru starší a že téma druhé světové války je mu tím pádem bližší než příznivcům jiných stran.

Z výše uvedených výsledků výzkumu a provedených analýz lze vyvodit některé obecnější závěry. V prvé řadě je zřejmé, že s odstupem času se oslabuje zájem a vnitřní potřeba lidí udržovat vlastní povědomí o druhé světové válce a čs. protifašistickém odboji. Ačkoli v rovině deklarací respondentů v případě otázky o potřebnosti připomínání druhé světové války není vidět mezi roky 1995 a 2004 jednoznačný posun, protože mezi rokem 1995 a 2000 byl zaznamenán výrazný nárůst podílu lidí, kteří připomínání událostí z druhé světové války považovali za žádoucí, rozdíly mezi generacemi jsou i v tomto případě dosti markantní. U otázky, v níž respondenti hodnotili, zda se druhá světová válka připomíná dostatečně či nikoli, a zejména pak u dotazů zkoumajících reálné povědomí občanů o čs. protifašistickém odboji a jeho činnosti, byly rozdíly z hlediska věku ještě výraznější. Vzájemné diference přitom existují mezi všemi věkovými skupinami, ale, což je nejlépe patrné na podílu respondentů, kteří neznali žádnou osobnost čs. odboje nebo kteří si nevybavili žádnou akci tohoto odboje, velmi výrazný zlom se objevuje hlavně mezi skupinami oddělenými hranicí 30 let, tj. hranicí, která více či méně odděluje mladé lidi, kteří středoškolské nebo i základní vzdělání na druhém stupni absolvovali až po revoluci roku 1989, což pravděpodobně není náhoda.

Zejména v prvních letech po pádu komunistického režimu byla druhá světová válka mnohdy vnímána jako silně zprofanované téma, protože její interpretace, stejně jako interpretace celých moderních dějin a hlavně dějin 20. století, byla v předchozích desetiletích podřizována ideologickým a politickým potřebám komunistické strany a vládnoucí garnitury. Problémy spojené s politickou citlivostí výkladu moderních dějin se v době zejména krátce po roce 1989 navíc často řešily tím, že se tyto dějiny v rámci dějepisu nevykládaly vůbec nebo jen velice letmo. Postoj politických elit ke druhé světové válce v prvních letech po revoluci přitom kolísal mezi absolutním nezájmem a ostentativní snahou vymezovat se téměř jakkoli a za jakoukoli cenu vůči bývalému režimu.⁵ Je dosti pravděpodobné, že tehdejší atmosféra měla výrazný vliv na výsledky výzkumu z roku 1995, ve kterém byl podíl lidí považujících za potřebné připomínat si události z druhé světové války relativně nižší než o pět let později, kdy se po volebním vítězství ČSSD mj. výrazně změnil postoj a přístup politických elit k druhé světové válce a k protifašistickému odboji.

Po změně režimu v roce 1989 se pochopitelně radikálně změnila i samotná interpretace událostí druhé světové války, přičemž pozornost se začala věnovat především kapitolám, které dřívější oficiální výklad tendenčně zamlčoval či zkresloval. V podmínkách pluralitní demokracie a svobody vyjadřování se objevovaly i „pluralitní“, vzájemně rozporné výklady v souvislosti s druhou světovou válkou, protifašistickým odbojem a poválečným uspořádáním. Přesun těžiště zájmu k dříve opomíjeným, protože politicky nepohodlným čs. letcům a ostatním vojákům působícím na západní frontě, respektive k příslušníkům nekomunistického odboje, kteří se po válce a po příchodu komunistů k moci často stávali terčem persekucí, se jasně projevil i ve výsledcích uskutečněného

⁵ Výmluvnou ilustraci postojů politických elit ke druhé světové válce představuje např. to, že po dlouhý úsek 90. let se žádný z vysokých ústavních činitelů v čele s prezidentem Havlem neúčastnil pietního shromáždění při výročí vyvraždění Lidic, nemluvě o zanedbaném a zdevastovaném stavu, do něhož se během 90. let dostal samotný lidický památník a světoznámý růžový sad. Jiným ilustrativním příkladem bylo dvojí přemalování tanku na smíchovském památníku osvobození Prahy růžovou barvou počátkem 90. let.

výzkumu, jak ukazují výše uvedené analýzy. Na druhou stranu se však ještě výrazněji projevilo i to, že opomíjenými se staly jiné části čs. protifašistického odboje, především pak vojáci bojující na východní frontě.

Dalším závěrem, který lze na základě dat a provedených analýz vyvodit a který souvisí do značné míry s tím, co bylo uvedeno výše, je to, že pohled na druhou světovou válku i na čs. protifašistický odboj je politicky diferencovaný. Projevilo se to celkem zřetelně u hodnocení významnosti podílu, který měly jednotlivé spojenecké armády při osvobození Evropy, ale patrné to bylo i u odpovědí na otevřené otázky týkající se aktivit a osobností čs. protifašistického odboje. Je zřejmé, že podstatná část veřejného mínění přejímá nebo si sama vytváří v pohledu na historii (a určitě to neplatí pouze o druhé světové válce a čs. protifašistickém odboji) určité politicky zabarvené stereotypy, které vyhovují jejímu současnému politickému přesvědčení a pohledu na svět. Tato tendence přitom není charakteristická jen pro jednu konkrétní politickou doktrínu, ale má v podstatě obecný charakter.